

A modernizmus eretneksége

írta: Raymond Marcin

(A szerző a Catholic University of America School of Law jogprofesszora. Jogi képzettségét a Fordham Egyetemen szerezte. Filozófiai bakkalaureátusát a Fairfield Egyetemen és a Saint John's szemináriumban szerezte.)

Kezdve Boldog XI. Pius pápa 1846-ban kiadott *Syllabus*-ától, Szent X. Pius pápa 1907-ben megjelent *Pascendi Domini* enciklikáján keresztül, egészen VI. Pál pápa uralkodásáig, a Tanítóhivatal folyamatosan elítélte a modernizmust, mint eretnekséget, ill. mint a katolikus hitet veszélyeztető és azt elferdítő jelenséget. VI. Pál pápa a II. vatikáni zsinat után kijelentette: „a modernizmus a legveszélyesebb forradalom, amellyel az Egyháznak valaha is szembe kellett néznie, és még ma is komolyan ostromolja az Egyházat” (1). Mi a modernizmus? Még mindig „ostromolja” az Egyházat?

Nagyon nehéz meghatározni, hogy tartalmi szempontból pontosan mit is jelent a modernizmus a filozófiában és a teológiában, és ennek oka éppen a modernizmus természete. „A modernizmus – írta egykor Igino Giordani, Szent X. Pius pápa életrajzírója – elsősorban az elme olyan állapota és olyan életstílus, amely megpróbálta átalakítani a kereszténységet, racionalista módon kimagyarázva nehézségeit, hogy a vallást elfogadhatóvá tegye korunk gondolkodása számára.” (2) Mivel a modernizmus a „korunk gondolkodását” teszi meg a vallási „igazságok” kritériumává, a modernista gondolat tartalma „korunk gondolkodásával” együtt változik. Valóban, a modernizmus gyökerénél nem találunk semmilyen változatlan vallási igazságot. A modernizmus a korról változik, hogy eleget tehessen a kor követelményeinek. Valószínűleg erre gondolt XVI. Benedek pápa, amikor 1985-ben, még bíborosként, óvott a „világ bölcsességére” (3) való korlátlan és válogatás nélküli nyitottságtól (hiszen ez a „világ bölcsessége” Isten kinyilatkoztatott szava szerint oktalanság az Ő szemében). (4)

Érthető módon, a modernizmus eretnekségének hosszú története van. VI. Pál pápa szerint a modernizmus eredetét a „felvilágosodás”-ként ismert filozófiai irányzatban, ill. a francia forradalom körül burjánzó filozófiákban kell keresnünk. Kétségkívül Rousseau, Voltaire, Diderot és a többi enciklopedista Egyházat támadó nézetei hatással voltak a modernista gondolkodás kifejlődésére úgy az Egyházon belül, mint azon kívül. Szent X. Pius pápa sokkal konkrétabb volt a modernizmus születésével kapcsolatban: gyökereit a felvilágosodás filozófusának, Immanuel Kantnak episztemologikus rendszerében látta.

Mindannyian, akik átküzdöttük magunkat egy egyetem filozófiai kurzusain, tudjuk, hogy Kant filozófiája eléggé korlátolt és nehéz. Viszont óriási hatása volt. A modern filozófia minden fontosabb irányzatát, még néhány természetjog-filozófiát is beleértve, valamilyen szinten átítatják Immanuel Kant gondolatai. Ezért ahhoz, hogy megértsük a modernizmust, elengedhetetlen, hogy értsük Kant filozófiájának legalább is ide vonatkozó részét.

Kant tudáselméletének szívében az a tézis alkotja, amely szerint mi nem úgy „látjuk” a világot, ahogyan az van, hanem ahogyan azt az értelmünk strukturálja számunkra. Közvetlenül soha nem tudjuk meg, mit is ért Kant az „a dolog önmagában” kifejezésen (*ding-an-sich*). Kant alaposan részletezi ezt a nézetet, kifejtve, hogy a természet sok eleme, mint pl. a tér, az idő, az okság, nem a rajtunk kívül található valóság valódi természetében, hanem észlelő, megértő értelmünk struktúrájában található. Nem azért látjuk a dolgokat időben, térben, ok-okozati összefüggésben, mert maguk a dolgok objektíve „rákényszerítik” az időt, teret és ok-okozati összefüggést az észlelő és megértő szerveinkre, hanem mert az észlelő és megértő szerveink struktúrája „rákényszeríti” az időt, teret és ok-okozati összefüggést az észlelt dolgokra és eseményekre. A dolgokról, ahogyan azok valójában, önmagukban vannak, Kant szerint nem tudunk semmit. (5) Nehezen érthető elgondolásról van szó, de minden modern kantiánus elmélet kulcsa ez.

Ha nem lehetünk biztosak abban, hogy a rajtunk kívül lévő valóságban található dolgokat és eseményeket a valóságnak megfelelően fogtuk-e fel, ha az egyetlen „valóság”, amit ismerünk, az, amit az értelmünk újrastrukturál és elénk tár, akkor nem meglepő, hogy a fizikai világon kívül eső dolgok és események is – lélek, Isten – hasonlóan csak értelmünk struktúrájának, kategóriáinak értelmezései. Kant felfogásában, írja Thomas E. Judge, „A lélek létezése, szabadság és halhatatlansága, a dolgok egy rajtunk kívüli világának létezése, Isten létezése, mind olyan dolog, amiről nem tudunk, és nem is tudhatunk.” Ez nem azt jelenti, hogy a „kinti világ”, a lélek, Isten nem léteznek; léteznek, de mi nem tudhatjuk meg, milyenek is valójában, önmagukban, nem szerezhethetünk róluk objektív ismereteket. Csak szubjektív módon ismerhetjük meg őket, úgy, ahogyan értelmünkben és értelmünk által újratereztődnek. Ez a kanti tétel a modern filozófia és a modernizmus eretnekségének alapkövévé vált. Végigvonul Kant tanítványának, Hegelnek filozófiáján (6), elérve egészen a mai filozófiai és politikai gondolkodást meghatározó pragmatizmus különböző formáiig. És ugyanezt az elgondolást fedezhetjük fel Szent X. Pius korának modernizmusában, VI. Pál pápa és II. János Pál pápa korának neo- és posztmodernista eretnekségeiben.

Ha Kant filozófiája helyes, gyakorlatilag (ha nem rögtön ontológiailag), nem létezhet abszolút, objektív igazság. (7) A „igazság” az azt befogadó eszköz, vagyis minden egyes ember értelmének struktúrájától függ. Így az igazság egyéntől, helyzettől függő, relatív. Nem létezik fix megegyezés az objektív valósággal – legalább is nem az ember összefüggésében. Vajmi igazság viszont van is Kant elméletében, mármint ami az abszolút igazságot illeti az ember kontextusában. Hiszen az évszázadokon át tartó filozófálgatások nem vittek minket közelebb az Igazsághoz, és több ezer év eltelté után is ott vagyunk, ahonnan indultunk. Viszont

ha nem az ember kontextusát, hanem a hit transzcendens kifejezéseit tekintjük, akkor tudjuk, hogy létezik abszolút igazság. Isten szava kinyilatkoztatta számunkra, hogy Jézus Krisztus az Igazság (8), és hogy Jézus Krisztus azért jött ebbe a világba, hogy tanúságot tegyen az igazságról (9). Azt is tudjuk, hogy Poncius Pilátus volt az, aki az igazsággal kapcsolatban „kanti álláspontra” helyezkedett, amikor feltette Jézusnak a szkeptikusok és pragmatisták retorikai kérdését: „Mi az igazság?” (10).

Szent X. Pius pápa korának modernistái magukévá tették Kant „az igazság nem-objektivitása” tételét, és elnevezték *immanentia vitalis*-nak – olyan tétel ez, amely szerint a vallási igazság valódi értelemben csak az értelem struktúráiban létezik. Kant immanens filozófiai elmélete az egész valóságot lefokozza a tudatban lakozó, „immanens” elemekre. A modernista teológiában ugyanígy alkalmazták ezt az elméletet. Mons. Ronald Knox szavai (11) szerint a modernista teológiában Isten lefokozták az F.I.F szintjére: „Funny Interior Feeling” (fura benső érzés).

Ugyanakkor ez a „benső érzés” a modernisták számára nem csupán egy tisztán személyes, privát dolog (Kant számára sem volt az). A modernisták úgy tekintenek rá, mint közös, általános, kollektív érzésre. Hiszen végül is Egyház vagyunk. És ez a „kollektív érzés”, amit a modernisták gyakran „közös tudatnak” hívnak, határozza meg felfogásukat az Egyházzal. Ezért a modernista gondolkodásban az „Egyház nem Krisztus által alapított, látható, hierarchikus társaságként született meg, hanem egyszerűen csak terméke a Krisztust követők kollektív tudatának” (12).

Hasonlóan, a dogma és a hitigazság is csak a „hívek” kollektív tudatának gyümölcse (13). Szent X. Pius pápa kifejti, hogy a modernizmus legfőbb tétele az evolúció (de itt nem Darwin elméletére gondolt, legalább is nem közvetlenül). A pápa szavai szerint a modernisták úgy vélik, hogy „a halálbüntetés terhe alatt, minden alá van vetve az evolúció törvényének: a dogmák, az Egyház, a liturgia, még maga a hit is” (14). Mivel a hívek kollektív tudata fejlődik (természetesen mindig az adott kor bölcsességének mértékében), a dogmák értelme, jelentése is változik, ahogyan az Egyház gondolkodása is. Az Egyház így, a modernisták felfogása szerint, a korral át is alakulhat hierarchiából demokráciába. És a vélemények (amiket mi, nem modernisták, igazságoknak nevezünk), szintén változhatnak.

Attól a tételtől, miszerint a kollektív tudat változhat, már csak egy apró lépés annak felismerése, hogy ezt a kollektív tudatot befolyásolni is lehet, hogy merre fejlődjön. Ez megmagyarázza azt, hogy a modernista hajlamú személyek, akik alapvetően nem értenek egyet az Egyház sok dogmájával, miért is nem hagyják el az Egyházat! Kb. egy évszázaddal ezelőtt mondta Szent X. Pius pápa a következő szavakat: „A modernisták számára elengedhetetlen, hogy az Egyház soraiban maradjanak, hogy így fokozatosan átalakíthassák a kollektív tudatot” (15).

Még egy dolog szükséges, hogy megértsük a kanti és a modernista gondolkodást. Kant episztemologikus rendszere „A tiszta ész kritikájá”-ban található. De írt még egy nagy *opus*-t: „A gyakorlati ész kritikája”. Ez utóbbiban Kant az emberi cselekvést vizsgálja. Amikor a tudás területéről átlépünk a cselekvés

területére, máris az erkölcs szférájában találjuk magunkat. És Kant itt próbálta meg (van, akik szerint sikertelenül) (16) összekapcsolni a befogadó elmét a „kinti világgal”. Kant szerint az emberi cselekvés szférájában találhatunk bizonyosságot olyan dolgokra, mint az akarat szabadsága, a lélek halhatatlansága, Isten létezése. Kant gondolkodásában a cselekvés messze a tudás, ismeret, intellektus fölött van. Éppen így a modernisták is a cselekvés értékét a tudás fölé magasztalják. Thommas Judge szerint: „A modernisták odáig is elmennek, hogy (...) azt tanítják, hogy a katolikus hit dogmái csak kevés, vagy éppen semmilyen értékkel nem bírnak, mint irányadó elvek a hittel kapcsolatban; legfőbb és elsődleges jelentőségük abban rejlik, hogy az erkölcsi magaviselettel kapcsolatban képesek irányjelzéseket és javaslatokat tenni” (17).

XVI. Benedek pápa bíborosként ugyanezt mondta a mai neo-modernizmussal kapcsolatban:

„Néhány könnyű szlogen kering ma, amelyek közül az egyik azt állítja, hogy ami ma igazán számít, az az *orthopraxis*, vagyis a helyes magaviselet, az embertárs szeretete. Másrészt az *orthodoxia*, vagyis az a helyes hit, amely megfelel a Szentírás igazi értelmének, amely értelmet csak az Egyház élő hagyományán belül olvashatjuk ki, másodrangú lett, ill. sokszor egyenesen elidegenítő.” (18)

Renee Casin, egy francia katolikus író és tanár, mindezt így látja:

„Az első félremagyarázás, amit a neo-modernisták kitaláltak, a következő: hogy a valódi világban uralkodó káoszt – az igazságtalanságot, a megsokasodott elidegenedéseket – hatékonyan kezelni tudjuk, elsősorban cselekedni szükséges. Többé már nem az Istennel való egyesülés a legfontosabb. Helyében a szociális tevékenység lépett; jelentéktelen, hogy a szentek életében az első helyet a természetfeletti szentségi élet foglalta el.” (19)

Legtöbben már hallottuk, valószínűleg nem is egyszer, azt a neo-modernista prédikációt, miszerint a keresztény cselekvés sokkal fontosabb, mint a jámborsági erőfeszítések és az Istennel való egyesülés. Alapul pedig a Mt 22,36-39-et veszik, ahol egy törvénytudó megkérdezte Jézust: „Mester, melyik a főparancs a törvényben? Jézus ezt felelte: *Szeresd Uradat, Istenedet teljes szívedből, teljes lelkedből és teljes elmédből.* Ez a legnagyobb, az első parancs. A második hasonló hozzá: *Szeresd embertársadat, mint saját magadat.*” (20)

Csodálatos szavak. Pontosan kifejezik annak lényegét, hogy mit is jelent igazi kereszténynek lenni. A mai neo-modernista prédikáció azonban kb. a következő módon hangzik: Igen, szeretnünk kell Urunkat, Istenünket. De a mi Istenünk Lélek. Hogyan lehet szeretni egy láthatatlan Lelket? Nagyon nehezen. Amit viszont könnyen megtehetünk, naponta, az a felebarát szeretete. És pontosan ez az, ahogyan Istent szerethetjük: a felebarát szeretetén keresztül.

Legjobb esetben is, a prédikáció egy szintre emeli a két parancsot, még ha Jézus azt is mondta, hogy Isten szeretete a *legnagyobb* parancs. Majd finoman meg is fordítja a modernizmus a két parancs sorrendjét: szeresd a felebarátot, és akkor így majd szereted Istent. Pedig Jézus szerint Isten szeretete a *legnagyobb* és *legelső* parancs. Az Istennel való egyesülésre törekvés teljesen kimarad a képből, a kereszténységet pedig lealacsonyítják egy jóérzésű humanizmus szintjére – és pontosan ez a (neo-)modernizmus célja.

Mi a fenti evangéliumi részlet igazi, *orthodox* (hithû) értelmezése? A legjobb, ha Liguori Szent Alfonzot hívjuk segítségül, akit 1871-ben az Egyház egyházdoktorrá avatott, és az erkölcsteológusok védőszentjévé nyilvánított. (21) Az az igazság, hogy a „felebarátba” beletartozik az ellenség is, ahogyan az a hegyi beszédből kitûnik. Sokszor még barátainkat és a hozzánk közelállókat is nehéz szeretni, hogyan tudjuk akkor igazán szeretni ellenségeinket? A válasz Jézus szavaiban rejlik. Felebarátunkat (ellenségeinket) Isten szeretetével szeretjük. Erről beszél Jézus. Először Isten szeretjük *teljes szívünkben* (!), teljes lelkünkben és teljes elménkben. Csak ezután leszünk képesek teljesíteni a második parancsot: úgy szeretni felebarátainkat és ellenségeinket, mint saját magunkat. Isten szeretete az, ami képessé tesz rá, nem pedig fordítva.

Ahogy már fentebb említettem, a modernistáknak és neo-modernistáknak egészen szokatlan felfogásuk van az Egyház dogmáiról és az Egyház tanításáról. A modernisták (neo-modernisták) számára a dogmák és az egyházi tanítás valóban létezik, de csak oly mértékben, hogy az erkölcsi magatartás normáit meghatározzák. Ezért mondhatja egy (neo-)modernista teljes benső következetességgel, hogy ő elfogadja pl. a Jézus Krisztus feltámadásáról szóló dogmát, anélkül, hogy hinné, hogy Jézus Krisztus fizikailag feltámadt a halálból egy objektív módon valós történelmi eseményként. Kiválóan fogalmazta ezt meg a nemrég elhunyt Michael Davies:

„A dogma egy modernista számára egy egyszerű szimbólum, szimbóluma annak, amit a keresztények hisznek, szimbóluma a hitüknek – és hiten a modernisták valami tisztán szubjektív dolgot értenek, nem pedig az objektív valóság pontos, szabatos kifejezését. Így Jézus olyan erős hatással volt követőire, hogy ez a hatás a halála után is sokáig megmaradt, és ezt szimbolizálták a feltámadás történetével. Hogy ez a történet objektíve igaz-e, a modernisták számára nem fontos. Ami fontos, az az igazság, amit ez a történet közvetít. És ez egy létfontosságú megkülönböztetés – ez a különbség a modernisták és az igaz hitet őrzők között.” (22)

A végeredmény az, hogy a (neo-) modernisták „jó” lelkiismerettel nem hisznek azokban az igazságokban, amiben a katolikusok hisznek – pl.: nem feltétlenül hiszik, hogy Jézus Szűztől született, hogy Jézus Isten, hogy Jézus feltámadt a halálból, hogy Jézus valóságosan és lényegileg jelen van az Oltáriszentségben, stb. Ugyanakkor teljes benső következetességgel kijelentheti, hogy ő elfogadja ezeket a dogmákat; ui. úgy fogadja el őket, mint bizonyos morális (nem feltétlenül valós) esemény szimbólumait, mint pl.: Jézus emléke, amely tovább él tanítványai szívében. És annak ellenére, hogy nem hisz ezekben a dogmákban, nyugodt lelkiismerettel megmarad az Egyházban, aktívan tevékenykedik, és finoman azon ügyködik – még mindig „jó lelkiismerettel” –, hogy megváltoztassa a katolikusok hitét.

Zavar és bizonytalanság van benned azzal kapcsolatban, hogy mi is folyik a Katolikus Egyházban? Nem is világos már, mit kell hinned? Vagy hogy mit hisznek a katolikusok? Ha igen, akkor a neo-modernisták dogmákkal való ügyködésének hatásait tapasztalod „csupán”.

Jelen van még a modernizmus az Egyházban? Vagy csak Szent X. Pius pápa korára volt jellemző? Ne feledjük, hogy a II. vatikáni zsinat utóregzéseinek közepette a mi korunk egyik pápája, VI. Pál ítélte el a modernizmust, mint „a legveszélyesebb forradalmat, amellyel az Egyháznak valaha is szembe kellett néznie”, majd elismerte, hogy a modernizmus „még ma is komolyan ostromolja az Egyházat”. „Úgy hittük – jegyzi meg a pápa –, hogy a II. vatikáni zsinat után az Egyház történetének napfényes időszaka köszönt ránk. Ehelyett a keresés és bizonytalanság felhői, viharai és sötétsége jött. Néhány repedésen keresztül a sátán füstje belépett az Isten Templomába.” (23)

A II. vatikáni zsinat befejezése óta az Egyház pusztító krízisek sorát szenvedte el, amelyek, sajnos, ismerősek mindannyiunk előtt: a szentmisére járók számának visszaesése, a papi és szerzetesi hivatások számának drasztikus csökkenése, a laikus hívek döntő többsége nem hiszi Jézus valóságos jelenlétét az Oltáriszentségben, katolikus iskoláink és tanáraink sokszor már nem képesek gyermekeinket a változhatatlan katolikus igazságok fényében tanítani és nevelni, a szentgyónás sok helyütt szinte teljes eltűnése, a könnyen végzett házassági érvénytelenítések, a házasság szentségének és felbonthatatlanságának negatív átértékelése, papok és püspökök szex botrányai. Ezek a szomorú fejlemények csak megvilágítják, mire is gondolhatott VI. Pál pápa, amikor – az egyébként oly örömteli ünnepen: megkoronázásának kilencedik évfordulóján – arra panaszkodott, hogy a II. vatikáni zsinat nyomán „a sátán füstje belépett az Isten Templomába”.

- (1) – Ted and Maureen Flynn: *The Thunder of Justice*, Sterling, Va.: MaxKol, 1993, p. 222.
- (2) – Igino Giordani: *Pius X: A Country Priest*, Milwaukee, Bruce, 1954, p. 153.
- (3) – Joseph Ratzinger, Vittorio Messori: *The Ratzinger Report: An Exclusive Interview on the State of the Church*, San Francisco, Ignatius Press, 1985, pp. 36-37.
- (4) – 1Kor 3,19
- (5) – Raymond B. Marcin: *Schopenhauer's Theory of Justice*, in: *Catholic University Law Review* 43 (1994), pp. 813, 821.
- (6) – Vö.: Marcin: i.m., p. 824.
- (7) – Amikor a pragmatisták kijelentik, hogy nem létezik abszolút igazság, akkor azonnal ellenvetik a nem pragmatisták: „Akkor ez a kijelentés sem lehet abszolút igazság.”
- (8) – Jn 14,6
- (9) – Jn 18,37
- (10) – Jn 18,38
- (11) – Michael Davies: *Partisans of Error: St. Pius X Against the Modernists*, Long Prairie, Minnesota, Neumann Press, 1983, p. 27.
- (12) – Uo. p. 48.
- (13) – Uo.
- (14) – Idézet, uo. p. 53.
- (15) – Uo. p. 70.
- (16) – Vö.: Marcin: i.m., pp. 827-828.
- (17) – KEK nn. 88-89.
- (18) – Ratzinger: i.m., p. 23.
- (19) – Renee Casin: *Saint Thomas Aquinas, Orthodoxy, and Neo-Modernism in the Church*, New Rochelle, N.Y., 1977. (transl: Catholics United for the Faith), 1977, p. xviii.
- (20) – Mt 22,36-39

(21) – Pl. *The Sermons of Saint Alphonsus Liguori*, Rockford, Ill., TAN, 1982, pp. 224-233, 345-353.

(22) – Davies: i.m., pp. 62-63.

(23) – VI. Pál pp: Beszéd 1972. június 29-én.

(Forrás: *The Latin Mass*, Vol. 15, No. 2, 2006)